

Inventar fonda Pomorska oblast za Ugarsko-hrvatsko primorje u Rijeci, 1870.-1918.

Rijeka : Državni arhiv u Rijeci, 2011. Posebna izdanja, sv. 21, str. 1-159, I-XVI. Magyar Királyi Tengerészeti Hatóság iratai, 1870-1918. Kaposvár : Somogy Megegyi Levéltár, 2011. str. 1-191.

U izdanju Državnog arhiva u Rijeci i Županijskog arhiva u Kapošvaru 2011. godine dvojezično je tiskan inventar fonda Pomorske oblasti za Ugarsko-hrvatsko primorje u Rijeci (1870-1918), koji su zajednički uredili Goran Crnković i Sandor Bösze. Pored Kraljevskoga gubernija za Rijeku i Ugarsko-hrvatsko primorje, riječ je o jednoj od najznačajnijih institucija koje su djelovale na području tzv. Ugarskog primorja, hrvatskog teritorija koji je u razdoblju od 1870. do propasti Monarhije 1918. godine, bio izravno priključen Ugarskoj temeljem tzv. riječkog provizorija. Ova je institucija poslovala prvenstveno na mađarskom, ali dijelom i na talijanskom, njemačkom ili hrvatskom jeziku, a korespondirala je i na drugim jezicima. Inventar je rezultat međunarodne suradnje u koju su bila uključena i nadležna ministarstva, Ministarstvo kulture RH te mađarsko Ministarstvo obrazovanja i kulture, kao i bivše Ministarstvo informatike i telekomunikacije, mađarska Zaklada nacionalne kulture (različito se naziva, na drugome mjestu: Nacionalna kulturna zaklada) i razne druge institucije i sponzori, koji su financirali desetogodišnji rad na sređivanju fonda Pomorske oblasti, pohranjenog u Državnom arhivu Rijeka, kao i objavu inventara. U realizaciju projekta bilo je uključeno osamnaest arhivista i arhivistica: šesnaest mađarskih iz Županijskog arhiva u Kapošvaru (Karoly Bóna, Anita Friedrich Bíró, Sándor Bösze, Csaba Csendes, Csaba Csóti, László Fejes, József Gyenesei, Gábor Miseta, Mária Nagy-Tóth, Tamás Polgár, Zoltánné Prait, László Szántó, Jánosné Tóth, Józsefné Vető, Anita Vonyó i Milan Zsidakovits), i dvoje hrvatskih (Erzsébet-Mária Dolinar i Karmen Lazar), iz Državnog arhiva u Rijeci.

Nakon kratkog predgovora slijedi uvodna studija (Gradivo Pomorske oblasti za Ugarsko-hrvatsko primorje), koja opisuje povijest i ustroj Pomorske oblasti, značaj i razvoj luke i grada Rijeke u tom razdoblju te gradivo fonda, a nakon toga slijede inventar i ilustracije.

U predgovoru se razlaže historijat i tijek istraživanja izvora na mađarskom jeziku u Hrvatskoj, a posebice ovoga fonda. Prethodna istraživanja temeljila su se na pojedinačnim i nedovoljno povezanim uvidima u gradivo Pomorske oblasti, dok je suradnja u ovom projektu bila utemeljena na kontinuiranom timskom radu, čime je obrađena cjelina koja broji 250 knjiga i 978 kutija arhivskoga gradiva. Opisane su i poteškoće: veliki broj nesređenih spisa, u kojima je uspostavljen unutarnji poredak temeljen na sustavu korjenitih brojeva i podbrojeva ili, kako ih se ovdje naziva, osnovnih i pojedinačnih brojeva. Objašnjava se i pristup opisu nakon donošenja odluke o oblikovanju inventara, umjesto običnog popisa tehničkih jedinica. Odlučeno je da neće biti popisane sve, već da će se unutar pojedinih tehničkih jedinica i tematskih skupina naznačiti samo važniji povijesni spisi, bez obzira na relativnost osobne procjene koju je o tome svaki sudionik obrade trebao donijeti.

U sljedećem dijelu (Gradivo Pomorske oblasti za Ugarsko-hrvatsko primorje), nakon kratkog historijata oblasti, upućuje se na vrijednost gradiva za povijest Rijeke, kao prometnog i industrijskog središta koje u ovom razdoblju, sve do početka Prvog svjetskog rata, doživljava značajan razvoj i demografski rast. Obrađena je ukratko i povijest uredskog poslovanja Pomorske oblasti. Gradivo je u pojedinim cjelinama ve-

oma manjkavo. Na jednom mjestu ističe se da nedostaju čitavi nizovi spisa iz razdoblja od 1871. do 1889. godine, pojedina godišta među prezidijalnim spisima, ali i spisi koje su rješavali stručni odsjeci („opći spisi“), iako su sačuvane uredske knjige. Na drugom mjestu utvrđuje se da između 1870. i 1897. nedostaje 591 predmet. Autori smatraju da se radi o odluci nadležnog tijela, tj. Ministarstva trgovine, da pojedine spise povuče, ali možda i o neurednosti u poslovanju, jer su činovnici spise odnosili kućama, pa su ih ondje ponekad i zadržavali. Ukazuje se na unutarnje propise koji su donošeni radi reguliranja uredskih postupaka i uvođenja reda te sprečavanja odugovlačenja u rješavanju spisa, što je također uočeno u radu oblasti. Propis koji je donesen 1895. u svrhu detaljnije razrade sustava odlaganja spisa u tematske skupine, nije zaživio, pa su nakon nekoliko godina uspostavljena ranija pravila, što je po mišljenju autora donijelo dodatne tegobe nedovoljno upućenom „arhivaru“ u tom itekako zahtjevnom poslu, ponajprije zbog višejezičnosti spisa, čemu niti jedan od „arhivara“ koji su radili u Pomorskoj oblasti nije bio dorastao. To je, po mišljenju autora ove uvodne studije i arhivista koji su u sređivanju fonda sudjelovali, ujedno i glavni razlog nereda unutar pojedinih predmeta, što su ga tijekom dugogodišnjeg rada postupno i strpljivo otklanjali mađarski i hrvatski arhivisti.

Rezultat ovih napora je, prije svega, temeljito sređena cjelina. Ona je podijeljena u tradicionalnoj maniri naših inventara na knjige i spise, što se u ovom razdoblju čak i ne mora posebno opravdavati, a spisi su podijeljeni na prezidijalne i „opće“ spise te „građivo po tematici“. No, u terminološkom pogledu moglo bi se potonjem ipak ponešto i prigovoriti, budući da naši arhivistički priručnici, kad se radi o „općim“ spisima, upućuju na drugačije značenje tog pojma (*acta generalia*). Kako je ovdje riječ o spisima odsjeka odloženima prema tematskim skupinama, to sugerira i naziv serije. U završnom dijelu inventara, gdje je popisano „građivo po tematici“, radi se pak o dokumentaciji izdvojenoj (ili sustavno izdvajanoj!) iz prethodne cjeline u manje dokumentacijske zbirke, zbog posebnog poslovnog značaja i formata.

Iako načelno nije opravdan, pristup kojim se u opisu upućuje na pojedine važnije predmetne spise unutar tematskih skupina („tetela“) u praksi je, pogotovo kad se radi o stvarateljima s velikom količinom spisa, gotovo neizbježan. S obzirom na to, možda se uz dodatni napor mogao postići značajniji doprinos potpunijem uvidu i boljem snalaženju u izvornom sustavu označavanja i odlaganja spisa. Radi se o sustavu s jednogodišnjim registraturnim razdobljima, u kojem su predmetni spisi svaki put iznova odlagani u tematske skupine, što je istovremeno u različitim inačicama prisutno diljem Monarhije. Analizom spisa i usporedbom s nekoliko sačuvanih registraturnih planova spomenutih u bilješkama uvodne studije, mogao se sadržaj pojedinih tematskih skupina rekonstruirati i sumirati u uvodnoj studiji ili u tabličnom pregledu građiva, kad već nisu (p)opisani svi spisi. Ovako su tek pojedine skupine u inventaru sadržajno razriješene, ponegdje čak djelomično, bez sustavnijeg pristupa i jasno utvrđenog mjesta na kojem je to učinjeno.

No, unatoč spomenutom, radi se nesumnjivo o značajnom projektu, pa i svojevrsnom pothvatu, kojim je omogućena dostupnost fonda koji bi, da nije bilo ovako plodonosne suradnje, zasigurno još dugo ostao izvan dosega korisnika.